

Románia politikai-jogi rendszere és a magyar kisebbség

A Nemzetiségi Statútumtól a Magyar Autonóm Tartományig

A Romániában élő magyarok jogi helyzetét két alapvető tényező határozza meg: az általános jogállapotok, valamint a magyar kisebbség éppen aktuális politikai megítélése.

Az első tényező alapjellemzője az, hogy Románia nem jogállam. Ennek következtében elszakad egymástól a törvény betűje, a törvény szelleme és a joggyakorlat.

A jogszabályok alkotásában és azok alkalmazásában a kommunista pártnak van döntő szerepe. Általában minden kezdeményezés (nem csupán a tisztán jogi természetűek) attól indul ki. A törvények zöme a pártfőtitkár által elnökölt Államtanács törvényerejű rendeleteinek a parlament által történő szentesítése által jön létre. A törvények és rendeletek – általánosságokban mozgó megfogalmazásuk következtében – a konkrét helyzetekre sokféleképpen alkalmazhatók. Végrehajtási utasításuk gyakran nem nyilvánosak. Ez mind a központi, mind a helyi pártszervek számára (melyeknek vezetői egyben az adminisztratív szervek vezetői is) széles – önkényes – mozgásteret biztosít. A jogszabályok értelmezése és alkalmazásuk módja pártutasítások függvénye, melyek felülbírálnak (és alkalmasint felül is bírálják) a jogszabályban betű szerint megfogalmazottakat. Ezért sok esetben vissza nem vont jogszabályok érvénye szűnik meg a gyakorlatban, másrészt nem kodifikált irányelvek is alkalmazásra kerülnek. Jelentős szabályozó szerepük van az általában csak szóban (főleg telefonon) közölt titkos utasításoknak, melyek a jogtalanságok és jogi visszaélések közvetlenül ki nem mutatható forrásai. (Ezeket csak hatásukban lehet tetten érni, például az egyetemekre bejutott magyar diákok hosszú évek óta 4% körüli vagy alatti számarányában.)

A joggyakorlatban jelentős szerepet tölt be – nem csupán mint ellenőrző és végrehajtó funkcióval bíró szerv – a rendőrség és különösen az állambiztonsági hatóság (Securitate) is. Ez utóbbi utasítása meghatározó egy adminisztratív döntés vagy egy bírósági ítélet megszületésében, különösen, ha politikai jelentőséget tulajdonítanak az esetnek. Az egyszerűbb közbüntények esetében is a bíróság szerepe abban áll, hogy – a valódi tényállástól függetlenül – bizonyítsa, amit a rendőrség az ügy kivizsgálása során megállapított. A közbüntényes ítéletek egy része azonban politikai indíttatású, s éppen az utóbbi leplezését szolgálja.

Mindebből következik, hogy a tételes jog vizsgálata a tényleges joggyakorlatról, s ezáltal a mindenkori valóságos jogi viszonyokról nem sokat mond. A levonható következtetések mindenekelőtt történelmi szempontból érdekesek: annak a felmérésében, hogy az 1945-47 közötti ellentmondásos, de sok vonatkozásban biztató időszak után miként alakult ki a mai, szinte teljes jogfosztottság állapota.

Ha a háborút követő időszak magyar- (és általában kisebbség-) ellenes intézkedéseit (az internáló táborok, az „idegen” vagyonok kezelésére, a visszaperlésre vonatkozó törvények, az állampolgárság elismerése körüli hosszas huzavona stb.) az átmeneti korszak tisztázatlanságaiból származó időleges jelenségnek tekintjük, s csak azt vesszük figyelembe, ami hosszabb ideig érvényben volt, mindenekelőtt pozitív jogi fejleményeket kell számba vennünk.

Miután Észak-Erdélyt – a magyarok ellen elkövetett atrocitásokat követően – átmenetileg szovjet közigazgatás alá helyezték, még a második Sănătescu-kormány idején létrehozták a Kisebbségi Nemzetiségek Minisztériumát (575. sz. törvény, 1945. november 14. Később neve megváltozott: Nemzetiségi Minisztérium lett.), egyelőre hatáskörének megjelölése nélkül.

Ugyancsak még a polgári kormányzás idején (Rădescu-kormány) bocsátották ki a Nemzetiségi Statútumot (1945. február 7.; 85. sz. törvény), mely alapvető tételes jogi változást jelentett a két világháború közötti romániai helyzethez viszonyítva. A Statútum kimondja fajra, nemzetiségre, anyanyelvre és vallásra való tekintet nélkül minden állampolgár teljes jogegyenlőségét, s egy sor területen konkretizálja annak tartalmát.

A Groza-kormány Moszkva által kierőszakolt megalakulása (1945. március 6.) és ezáltal a Nemzeti Demokrata Arcvonalnak (torzító fordításban közismertebb nevén: *Országos Demokrata Arcvonal*) a Magyar Népi Szövetség által is támogatott uralomra jutása után a politikai megnyilatkozások a nemzetiségek, s konkrétan a magyarok helyzetének megnyugtató rendezését ígérték. Ennek szellemében – de a már hamarabb megindult folyamatok folytatásaként – született az 1945. augusztus 6-i 630. számú törvény, melyben megfogalmazódtak az állampolgárok egyenlőségének a Nemzetiségi Statútumba foglalt elve ellen elkövetett bűncselekmények megtorlására vonatkozó intézkedések. E törvénybe ütköző, büntetendő cselekmények a következők:

1. a fajelmélet alkalmazásának vétsége (hivatalos eljárás során egy román állampolgár faji eredetének kutatása annak jogi helyzete megállapítása céljából);
2. a nemzetiség vagy anyanyelv önkényes megállapításának vétsége;
3. a név önkényes megállapításának vétsége;
4. az állampolgári jogegyenlőség elleni vétség (az állampolgári jogok gyakorlásának közvetett vagy közvetlen megakadályozása, pl. munkahelyi felvételnél, különleges feltételek megszabása vagy faji, vallási nemzetiségi megkülönböztetés alkalmazása);
5. az állampolgári szabadság megsértésének vétsége (az anyanyelv használatának a Nemzetiségi Statútummal ellentétes korlátozása; a kísérlet is büntetendő);
6. az állampolgári szabadságot sértő önkényeskedés vétsége (a posta, telefon vagy távirat útján tett nem román nyelvű közlések továbbításának megtagadása vagy megakadályozása; az erre vonatkozó szakasz szövege annyiban kiegészíti a Statútumét, hogy kimondja: a helységneveket a címzésben a hivatalos nyelven kell feltüntetni);
7. a nemzetiségek közötti egyetértés megsértésének vétsége (valamely nemzetiség becsületének vagy tekintélyének megsértése, az együttélésre irányuló szándék támadása);
8. az együttélő nemzetiségek, illetőleg felekezetek egymás elleni uszításának vétsége (gyűlölet szítására alkalmas kijelentések, a nemzeti elzárkózás eszméjének hirdetése; a büntetés súlyosabb, ha a vétséget nyilvános közlési eszköz által követték el);
9. a nemzeti gyűlölködés szításának vétsége (hamis vád koholása a jelen törvény előírásaira való hivatkozással);

A Nemzetiségi Statútum és a fenti, 639/1945. számú törvény alkalmazására vonatkozóan a Minisztertanács 1946. szeptember 20-án két szabályzatot adott ki. A 11. számú az anyanyelv és a nemzetiség megállapítását, a 12. számú pedig a Statútum többi szakaszának előírásait szabályozza annak, valamint az 1945. augusztus 6-i törvény szövegével összhangban.

E négy jogszabály lényege a következő:

1. Minden román állampolgár fajra, nemzetiségre, anyanyelvre és vallásra való tekintet nélkül ugyanazon polgári és politikai jogokat élvezzi; minden ilyen alapú megkülönböztetést büntet a törvény.
2. Minden állampolgár kizárólagos és egyéni joga anyanyelvének és nemzetiségének megállapítása.
3. A magántermészetű kapcsolatokban, az ipari, kereskedelmi és vallási életben, bármilyen természetű sajtótermékben a román állampolgárok megszorítás nélkül használhatnak bármely nyelvet.
4. Azokban a bírói és közigazgatási körzetekben, ahol a lakosság legalább 30%-a egy, a románától különböző közös nyelvet beszél, a bíróságok, a községi és megyei hatóságok

kötelesek a lakosság anyanyelvű beadványait fordítás megkövetelése nélkül elfogadni, s a feleket anyanyelvükön meghallgatni. E körzetekben a nemzetiségek képviselői a községi és megyei tanácsokban anyanyelvükön szólhatnak fel. Az itteni bírának és tisztviselőknek ismerniük kell az illető nemzetiség nyelvét is. A helyi hatóságok rendeleteit, szabályzatait és közleményeit az illető nemzetiség nyelvén is közzé kell tenni.

5. Azokban a városokban és községekben, ahol valamely nemzetiség számaránya eléri a 30%-ot, az utcák nevét annak nyelvén is fel kell tüntetni.

6. Az okmányokban a családi név eredeti helyesírással írandó.

7. A törvényeket és ezek végrehajtási utasításait minden olyan nemzetiség nyelvén közzé kell tenni, mely az ország lakosságának legalább 5%-át alkotja.

8. Minden szinten állami iskolák biztosítják az anyanyelven történő oktatást; ezek állásainak betöltésénél az illető nemzetiséghez tartozók részesülnek előnyben.

9. A nemzetiségek felekezeti iskoláira ugyanazon rendelkezések vonatkoznak, mint a román felekezeti iskolákra, s ugyanazon államsegélyben részesülnek.

10. Az egyes felekezetek azonos képesítésű és egyházi fokozatú lelkészei egyenlő javadalmazásban részesülnek.

11. E törvény végrehajtásáról a Nemzetiségi Minisztérium gondoskodik, s minden közigazgatási és rendőri hatóság köteles eleget tenni a jelen törvény végrehajtásával kapcsolatban kibocsátott rendelkezéseknek.

Az 1946-os 12. számú szabályzat a fentiekben foglaltakat a következőkkel egészíti ki:

1. Az állam hivatalos nyelvét az ország minden állampolgárának helyesen kell használnia.

2. A hatóságok és bíróságok minden belső és külső dolgozatukban, levelezésükben az állam hivatalos nyelvét kell használni az ország egész területén.

3. Magánlevelezésben nem csupán a helység nevét, hanem az utcát és a házszámot, hatósághoz címzett levél esetében pedig ennek nevét is román nyelven kell írni.

4. A bírósághoz benyújtott, anyanyelven fogalmazott beadványokat az Igazságügy-minisztérium megfelelő szakemberei fordítják román nyelvre.

5. A köztisztviselők, amennyiben kinevezésük államilag elismert tanintézetek által kiállított oklevél vagy bizonyítvány alapján történik, nem kötelezhetők román nyelvvizsgára (mint az a Statútumban is megfogalmazódik), de minden közalkalmazott köteles ismerni az állam nyelvét.

A szabályzat leszögezi még, hogy a kereskedelmi *magáncégek* feliratai bármely együttélő nemzetiség nyelvén írhatók, szövegéből hiányzik azonban az a Statútumban megtalálható kijelentés, mely szerint a közigazgatási hatóságokhoz és bíróságokhoz eljuttatott *beadványok felett ugyanazon a nyelven kell határozni, amelyen azok íródtak*, valamint az, amely kimondja, hogy *„nyilvános gyűléseken a román állampolgárok szabadon és minden megszorítás nélkül használhatnak minden nyelvet”*.

Noha a Magyar Népi Szövetség javaslata, mely a polgári kormányzat által hozott Nemzetiségi Statútumnál nagyobb mértékben kívánta demokratizálni a kisebbségek helyzetét, visszhangtalanul elsüllyedt a hivatalok útvesztőiben, a fenti szabályzat pedig bizonyos szigorításokat, egyes vonatkozásokban visszalépést jelentett a Statútum szövegéhez és szelleméhez képest is, a fennebb vázolt jogi alapokon a romániai magyarok kulturális és szervezeti életében egyfajta fellendülés következett. Kedvező volt ehhez a politikai légkör is. Az országban – noha az erőszak és a terror légkörében megtartott választások meghamisított eredményei mást látszottak bizonyítani – még erős tömegbázissal bírtak a polgári pártok. A kommunista befolyás alatt álló Magyar Népi Szövetség, mely minden erdélyi és romániai magyar képviselőnek hegemonisztikus kisajátítására tört, támogatta a Nemzeti Demokrata Arcvonalat, s ezáltal a kommunista pártot. Ez indította Gheorghe Gheorghiu-Dej arra, hogy

az RKP Központi Bizottságának 1946. július 6-i ülésén kijelentse: az erdélyi magyar lakosság a demokrata erők szövetséges a „reakció” ellen folytatott politikai harcban.

A Nemzetiségi Statútum s a hozzá kapcsolódó jogszabályok mind az erdélyi (s általában romániai) magyar kisebbségnek, mind a világnak azt bizonyíthatta: minden garancia megvan arra, hogy a nemzetiségi kérdés végre rendeződni fog e tájakon. A Magyar Népi Szövetség a békeszerződés által szentesítendő határral kapcsolatban úgy nyilatkozott, hogy ellenzi Erdély megosztását, és a román demokrácia uralomra jutásával biztosítva látja a nemzetiségek jogait és fennmaradásukat. Ez a nyilatkozat a nagyhatalmi játékokban nem sokat számított, de hivatkozási alap lehetett az ez irányban érdekeltek számára.

A kommunista párt megerősödésével (a hagyományos pártok széttűzése, a király lemondatása, államosítás) azonban napirendre került minden autonóm, a központi akaratnak nem vagy nem egyértelműen alávetett szervezet felszámolása. Magyar vonatkozásban ennek egyik első lépése a Magyar Népi Szövetség vezetésének átszervezése (Kurkó Gyárfást 1947-ben leváltják), engedelmesebb elemekkel való feltöltése volt.

1948 júniusában a Román Munkáspárt Központi Vezetősége meghirdette az osztályharc fokozódását, s ennek jegyében megindult a vezető magyar értelmiségiek elleni hadjárat. Az RMP által 1948 decemberében a nemzetiségi kérdésben kiadott állásfoglalás kivétel nélkül minden nemzeti kisebbséget elítélt valamilyen címen. A magyarok, akik mintegy két éve még a „demokrata erők szövetségesei” voltak, egészükben nacionalistáknak nyilvánították. 1949-51 között koholt vádakkal perbe fogták az MNSZ számos vezetőjét. Sok más magyar értelmiségi, valamint az egyházak vezetői és a papság egy része is börtönbe került. (A római katolikus püspökök közül csak Márton Áron élte túl a megpróbáltatásokat.)

Ekkorra – a magán- és az egyházi tulajdon elkobzásával, a magyar és a román szervezetek összeolvasztásával stb. – a magyar kisebbség már megfosztott anyagi alapjaitól, egyházi iskolái állami kézbe kerültek, s mindinkább a központi hatalom kiszolgáltatottjává vált. A Magyar Népi Szövetség jobbjára csak papíron létezett, az időközben létrehozott magyar kulturális intézmények azonban működtek. Ellenük 1950-ben indult meg a támadás, ami hamarosan a magyar zenei és képzőművészeti akadémiák, majd később a jogi és közgazdasági főiskola azóta klasszikussá vált módszerrel történő felszámolásával folytatódott: a megfelelő román intézmények tagozatává degradálták azokat.

A tételes jogi háttérrel továbbra is az előbbieken említett jogszabályok képezték, valamint az 1948-as alkotmány, mely ugyancsak megfogalmazta a nemzetiségek egyenlőségének legfontosabb alapelveit.

Az 1945 utáni román alkotmányok

A háború utáni Románia három alkotmánya (1948, 1952, 1965) a nemzetiségekre vonatkozó kitételeiben sok hasonlóságot mutat, de magukon viselik az adott történelmi helyzetből adódó jegyeket is.

Az 1948-as alkotmány (114. sz. törvény, 1948. április 13.) idején – bár következetesen és hiányos alkalmazással – a gyakorlatban is érvényben volt a Nemzetiségi Statútum, valamint az ehhez kapcsolódó három jogszabály. Valószínűleg ennek tulajdonítható, hogy néhány, e jogszabályokban megfogalmazott előírás az akkor elfogadott alkotmányban (szemben a másik kettővel) nem szerepel. Így nem nevezi meg az élet azon területeit, ahol a jogegyenlőségnek érvényesülnie kell, nem mondja ki e jogok korlátozásának a tilalmát; nem szerepel benne az anyanyelvű könyvek, újságok, folyóiratok, színházak biztosítása, és az sem, hogy a nemzetiségek által is lakott területeken az intézmények, állami szervek azok nyelvét is kell használni.

Leszögezi viszont, hogy a román nyelv és irodalom oktatása minden fokú iskolában kötelező, mely kijelentés a másik két alkotmányban nem található. A törvény előtti

jogegyenlőséget nem csupán nemre, nemzetiségre, fajra, vallásra, de *kulturális szintre* való tekintet nélkül terjeszti ki minden állampolgárra. A leglényegesebb különbség azonban abban áll, hogy az 1952-es és 1965-ös alkotmányokkal ellentétben az 1948-as nem csupán a minden fokú anyanyelvi oktatás jogát, hanem a minden fokú anyanyelvi oktatás *szervezésének jogát* mondja ki.

Az 1952-es alkotmány (szeptember 24.) – szovjet minta alapján – elrendeli a Magyar Autonóm Tartomány létrehozását, melyet „a kompakt székely magyar lakosság lakta terület” (tíz rajon) alkot, s melynek a lakosság által választott „autonóm közigazgatási vezetősége van”. A 21. szakasz szerint a tartomány Szabályzatát annak néptanácsa kellett volna kidolgozza, erre azonban sohasem került sor. Így a meghirdetett autonómia teljesen illuzórikussá vált, a helyi szervek a központi irányítás alárendeltjei voltak, az egyes néptanácsok csak bizonyos helyi kérdésekben bírtak önálló döntési joggal.

Ezt követően a közéletben a nyelvhasználat a Magyar Autonóm Tartományra korlátozódott, s az egész országra érvényes Nemzetiségi Statútum – anélkül, hogy visszavonták vagy törölték volna – a gyakorlatban ekkor veszítette érvényét. A romániai magyar lakosság mindössze egyharmadát magába foglaló „autonóm” tartomány egyfajta kultúrgettóvá lett (nem utolsósorban több magyar kulturális intézmény Marosvásárhelyre költöztetésével is).

Az alkotmány – teljesen általános megfogalmazások formájában és konkrét tartalom nélkül – átvett néhányat a Nemzetiségi Statútum alapelveiből; ezek majd átöröklődnek az 1965-ös alkotmányba is.

A Román Munkáspárt Központi Bizottsága 1960. december 19-i ülésének határozata alapján terjesztette Nicolae Ceaușescu (aki akkor az RMP Központi Vezetőségének egyik titkára volt) a Nagy Nemzetgyűlés elé a Magyar Autonóm Tartomány nevének és közigazgatási határainak megváltoztatásáról szóló törvénytervezetet. Új neve Maros-Magyar Autonóm Tartomány lett. Elcsatolták a gyakorlatilag színmagyar Sepsí és Kézdi rajonokat, viszont hozzácsatolták a nagy számú román lakossal rendelkező Sármás és Ludas rajonokat, valamint Dicső rajon egy részét. Ezáltal a tartományban csökkent a magyarok aránya.

A ma is érvényben levő román alkotmányt 1965. augusztus 21-én fogadta el a Nagy Nemzetgyűlés, s azóta több ízben módosították. A legfontosabb változást az 1968. február 17-én közzétett azon törvény hozta, mely megszüntette az ország addigi közigazgatási felosztását (így a Maros-Magyar Autonóm Tartományt is), és bevezette a megyerendszert.

Ez az alkotmány négy helyen említi a kisebbségeket:

A 2. szakasz egyik bekezdése szerint az ország dolgozói „nemzeti különbségek nélkül építik a szocialista társadalmi rendet”.

A 17. szakasz szövege így szól: „Románia Szocialista Köztársaság állampolgárai nemzetiségre, fajra, nemre vagy vallásra való tekintet nélkül egyenlő jogokat élveznek a gazdasági, politikai, jogi és társadalmi élet minden területén.

Az állam szavatolja az állampolgárok jogegyenlőségét. Tilos ezen jogok bármilyen korlátozása és gyakorlásuk során bármilyen megkülönböztetés nemzetiségi, faji, nemi vagy vallási alapon.

Minden olyan megnyilvánulást, amelynek célja ilyen korlátozások bevezetése, a nacionalista-sovén propagandát, a faji vagy nemzeti gyűlölködés szítását a törvény bünteti.”

Ez a szakasz lényegében megegyezik az 1952-es alkotmány megfelelő szövegrészével. Annyiban bővebb, hogy az egyenlő jogok körét kiterjeszti a jogi és társadalmi életre is, továbbá az állam nevében szavatolja a polgárok jogegyenlőségét.

A 22. szakasz viszont semmiben sem különbözik az ‘52-es alkotmány 82. szakaszának szövegétől: „Románia Szocialista Köztársaságban az együttélő nemzetiségeknek biztosítva van az anyanyelv szabad használata, továbbá könyvek, újságok, folyóiratok, színházak és a minden fokú oktatás anyanyelvükön. Azokban a területi-közigazgatási egységekben,

amelyekben a román lakosságon kívül más nemzetiségű lakosság is él, minden szerv és intézmény, szóban és írásban az illető nemzetiség nyelvét is használja, és tisztviselőket nevez ki ezek soraiból vagy más olyan állampolgárok közül, akik ismerik a helyi lakosság nyelvét és életmódját.”

Ezen általános megfogalmazásból (szemben a Nemzetiségi Statútum szövegével, mely papíron ma is érvényben van, hivatkozni rá azonban meddő kísérlet lenne) nem derül ki, mely esetben és milyen területeken biztosított az anyanyelv használata; a sajtótermékek és színházak vonatkozásában pusztán azok léteire utal; a saját nyelven történő „minden fokú” oktatás” kitétele pedig mindaddig a hatalom hivatkozási alapja lehet, amíg egyetlen magyar óvoda, egyetlen magyar osztály létezik az országban, vagy bár egyetlen tantárgyat tanítanak anyanyelven valamelyik főiskolán vagy egyetemen. A nemzetiségek nyelvének intézményekben történő szóbeli használata pedig esetleges és kérdéses mindaddig, amíg az ezekben alkalmazott tisztviselők számára nem teszik kötelezővé az illető nyelv ismeretét. A nyelv írásban történő használatát pedig eleve jellemzi az a tény, hogy nem létezik egyetlen magyar vagy kétnyelvű formanyomtatvány sem, s hogy számos iskola magyar tagozatán is román nyelven kötelező feltüntetni a magyarul előadott órák tananyagát a beírási naplóban.

A fenténél részletesebb szabályozást az alacsonyabb jogszabályok sem nyújtanak. A néptanácsok szervezeteiről szóló törvény (57/1968. sz.) például csupán annyit tesz hozzá az alkotmányból ismert általános megfogalmazásokhoz, hogy a nemzetiségek által is lakott területeken a határozatokat az ő nyelvükön is közzé kell tenni. Arra nézve azonban semmi támpont nincs, hogy milyen kritériumok alapján határozandók meg azok a körzetek, ahol ezen előírásnak eleget kell tenni. Ugyanilyen általánosságban mozog a tanügyi törvény is (11/1968. sz.), mely a nyelvhasználat kérdéséről csupán annyit mond, hogy a nem román nemzetiségű diákok választhatnak körzetük román vagy saját nemzetiségük nyelvén oktató iskolája között. A törvény az egyetemekkel kapcsolatban egy szót sem ejt az oktatás nyelvéről, mint ahogy hiányzik minden utalás a bármilyen szintű felvételi vizsgák nyelvével kapcsolatban is.

Az alkotmánynak a tanulási jogról szóló szakaszában nincs szó az anyanyelven való tanulás jogáról.

Végül a 109. szakasz kimondja, hogy „Románia Szocialista Köztársaságban a bírósági eljárás román nyelven folyik, biztosítva a nem román nemzetiségű lakosság által is lakott területi-államigazgatási egységekben az illető lakosság anyanyelvének használatát.

Azoknak a feleknek, akik nem beszélnek a nyelvet, amelyen a bírósági eljárás folyik, biztosítják a lehetőséget, hogy fordító útján szerezzenek tudomást az ügycsomó iratairól, valamint azt a jogot, hogy a bírói hatóság előtt anyanyelvükön beszéljenek és tegyenek indítványokat.”

Ez a szakasz is megegyezik az 1952-es alkotmány megfelelő részével; nem utal arra, hogy a beadványokat anyanyelven lehet fogalmazni, és hogy a bírónak ismerniük kellene az ott élő nemzetiségek nyelvét.

Az 1965-ös alkotmány a választási joggal kapcsolatban nem szól a nemzetiségekről. Az előbbi alkotmányok erre vonatkozó szövege – éppoly általános formában, mint itt – a választási törvény (67/1974. sz.) szövegébe került.

A tanszemélyzet szabályzatáról szóló törvény (6/1969. sz.) is tartalmaz egy, a nemzetiségekre vonatkozó bekezdést: „azon iskoláknál, amelyekben a tanítás az együttélő nemzetiségek nyelvén történik, az előadó tanszemélyzetnek ismernie kell a tanítási nyelvet.” Ez az előírás a gyakorlatban mind kevesebbet jelent.

Mind a három alkotmánynak van egy közös, a kisebbségeket is érintő bekezdése, mely szerint: „Egyetlen felekezet, kongregáció vagy vallásközösség sem létesíthet vagy tarthat fenn más tanintézetet, mint a vallásfelekezet személyzetét kiképző különleges iskolákat.”

A tételes jog és a gyakorlat

A jogi szabályozás beszűkülő keretei egy változó, de tendenciájában a nemzetiségek számára mind kevesebb lehetőséget biztosító politikai feltételrendszerbe illeszkednek.

A pártdokumentumok (amelyek az utóbbi évtizedekben mindinkább a párt főtítkárának megnyilatkozásait jelentik) alapvető szerepet játszanak a társadalom egész életében, így a jogi felépítmény működésében is. Amikor például Gheorghe Gheorghiu-Dej 1953. január 29-én kijelentette, hogy a nemzetiségi kérdést megoldották Romániában, ebből az következett, hogy többé nincs szükség se a Magyar Népi Szövetségre, se a Nemzetiségi Minisztériumra. Az MNSZ – miután 1949-től csak formálisan létezett – 1954-ben ki is mondta feloszlását.

Az események megértéséhez ismerni kell a román nemzetiségi politika igen célirányos stratégiára épülő sajátos taktikáját: a meg-megújuló magyarellenes támadásokat az intézmények leépítése, emberek bebörtönzése kíséri, de ezt követően, gyakran ezzel párhuzamosan, olyan új lehetőségeket adnak, amelyek alapján a szenvedő fél úgy érezheti, nem csak veszített, de kapott is valamit. A veszteség okozta keserűség vagy kétségbeesés lelkiállapotában minden adomány úgy tűnik, mint egy olyan terület, ahol a megmaradás érdekében „megvetheti lábát”, és azt önépítő értékteremtésre támasztékul használhatja. E kitűnő ráérzéssel és nagy precizitással működő lélektani hadviselés eléri azt a célt, hogy a kisebb értékű nyereség az adott pillanatban fontosabbnak tűnhet annál, ami elvonatott. Különösen hatásos ez, ha üldöztetésként megélt (mert valóban ilyen) periódus után következik be az enyhülés, hiszen ilyenkor úgy tűnhet: nem csupán az éppen aktuális adománynak lehet örvendeni, hanem új perspektívák nyílnak a nemzetiség fennmaradása számára. Szokványos fogalmazással: úgy látszik, román barátaink *belátták tévedésüket*, s a kölcsönös megértés és együttműködés távlatai újból kitárulnak.

Egészen a (hamarosan be-) következő újabb támadásig.

A nemzetiségi involúciónak ez a mélybe tartó spirálja konkrét tényekkel illusztrálható.

A magyar nemzetiség és vezetői elleni vádak időszakának után (alighogy meghozták a súlyos börtönbüntetéseket kirovó ítéleteket) létrehozzák a Magyar Autonóm Tartományt, melynek önkormányzatot adtak – legalábbis papíron.

Alig oszlik fel a Magyar Népi Szövetség, bebörtönözött kommunista vezetőit (de csak azokat) amnesztiában részesítik. Visszavonják a román nemzet és a nemzetiségek egységesítésének a megelőző években meghirdetett koncepcióját, és néhány év haladékot kapnak a megszüntetéssel fenyegetett moldvai magyar (csángó) iskolák.

Ebben a húzd meg - ereszd meg játékban fontos szerepet játszanak a külpolitikai helyzet alakulásából adódó aktuális lehetőségek is. Így az MNSZ vezetőinek és más magyar személyiségeknek mesterségesen összekombinált perében (1951) a „titoista” Rajk Lászlóval való összejátszás volt az egyik fő vádpont. Az ‘56-os magyar forradalom leverését követően az egész romániai magyarságra kiterjesztik a revizionizmus vádját, s újabb magyarellenes pereket rendeznek több hullámban 1957 és 1961 között. Közben – ellentételezésként – párthatározat születik arról, hogy az egyetemekre magyar nyelven is lehet felvételizni.

A kolozsvári Babeş és a Bolyai egyetemek egyesítésével egy időben (1959) megkezdődik az alacsonyabb szintű oktatási intézmények egyesítése is, aminek következtében a következő tíz évben a magyar iskolák száma (a Magyar Autonóm Tartományban levőket kivéve) a felére csökkent, a magyar nyelvű szakoktatás a minimális szintre zuhant.

1968-ban a meggyesítéssel megszűnik a magyar nemzetiségi élet formális mentsvára, a Maros-Magyar Autonóm Tartomány. Ezzel egy időben pártplénum foglalkozik a nemzetiségi sérelmekkel, majd a pártvezetés ígéretet tesz arra, hogy a magyar nyelv nagyobb teret nyer az iskolákban és a kulturális életben. Sokan nem veszik észre az új manipulációt, és úgy hiszik, új grozai „aranykor” következik. Valóban: lapok alapítását engedélyezik, beindul a román televízió magyar adása. Létrejön a nemzetiségi könyvkiadó (a Kriterion), s talán akkor még

nem tudhatni, hogy ezzel (a Politikai, a Dacia, a Facla, a Ion Creangă kiadókon, valamint a Tankönyvkiadón kívül) gyakorlatilag megszűnik a többi kiadó nemzetiségi könyvkiadása.

Az iskolák helyzetében is lejátszódik a fenn vázolt folyamat: az ipari líceumok és új szakiskolák létesítésével magyar intézmények szűnnek meg (mindenekelőtt az elméleti líceumok). Egy részüket később újra magyar nyelvűvé alakítják, hogy a következő években megtörténjen a lassú, fokozatos, de szívós és immár végleges leépítés.

Diszkriminatív törvények

A román törvényhozás inkoherens voltát, valamint az alkotmány gyakorlati érvénytelenségét bizonyítják azok a jogszabályok, amelyek a meghirdetett teljes jogegyenlőséggel ellentétes módon a kisebbségek jogait szelektíven csorbítják.

Ilyen az Államtanács 1974. december 6-i törvényerejű rendelete, mely megtiltja, hogy valamely román állampolgár az elsőfokú rokonain (gyermekain, szülein, testvérein és házastársán) kívül bármely más idegen állampolgárt elszállásoljon. A rendelet még a sátorhely biztosítását is tiltja. Megszegése 5000-15000 lej pénzbírsággal büntetendő. Ez a jogszabály leginkább a nemzetiségeket érinti, de mindenekelőtt – már csak számuknál fogva is – a magyarokat sújtja, és nyilvánvaló célja az anyaországgal fenntartott kapcsolatok beszűkítése.

E rendelet diszkriminatív jellegét még inkább elárulja 1976. november 9-én kelt módosítása, mely szerint Romániában lakhellyel rendelkező „*bármilyen rokonaiknál*” megszállhatnak külföldi, de „*román származású*” személyek.

Itt említendő az Államtanács 1982. november 1-i törvényerejű rendelete is, mely szerint a külföldi letelepedésüket kérő személyek tanítási költségeiket a hivatalos jóváhagyás elnyerése és az útlevél kézhez vétele közötti időszakban valutában (szabad devizában) kötelesek megtéríteni.

Ez a rendelet valószínűleg csupán zsarolás eszköze volt, hogy nem alkalmazásának jutalmaképpen (bár vissza nem vonták) Románia kiérdemlje az Egyesült Államoktól a legnagyobb kedvezmény elvének érvényesítését a kereskedelmi kapcsolatokban. Diszkriminatív jellege nyilvánvaló: mindenekelőtt a németeket sújtotta volna, akik évente tízezres lélekszámban hagyják el Romániát, és akiknek rokonai, ismerősei fizethették volna a megkívánt összeget, lévén hogy román állampolgár eleve nem rendelkezhet valutával. Elméletileg természetesen a kivándorló magyarokkal szemben is lehetett volna (vagy akár lehetne) alkalmazni.

A legkirívóbban megkülönböztető, már-már rasszista és kihatásaiban minden nemzetiséget érintő jogszabály a román Államtanácsnak az oktatási intézmények szervezeti felépítése egységes szabályait megállapító 1973. május 13-i rendelete. Ez kimondja, hogy azokban „a községekben, amelyekben együttélő nemzetiségek nyelvén oktató” általános iskolák működnek, illetve az „együttélő nemzetiségek nyelvén oktató líceumokban (...) román nyelvű tagozatokat vagy osztályokat kell szervezni, *függetlenül a tanulók számától*”. (kiemelés - T. K. A.)

Ugyanez a rendelet azt is megszabja, hogy az általános iskolák osztályainak létszáma legalább 25, a líceumi osztályoké pedig átlag 36 kell legyen; ennél kisebb létszámú osztályok működését a Nevelés- és Oktatásügyi Minisztérium hagyhatja jóvá.

Ez a rendelet a nemzetiségi iskolák románosításának legfőbb jogi alapja. Ha egy, főként magyarok lakta községben nem jön létre a megkívánt létszám, nem létesül magyar osztály, román osztály azonban már egy tanulóval (ha betű szerint vesszük, még egy sem szükséges) is létre lehet hozni.

Ráadásul a szöveg nem feltételes módban, hanem imperatívuszban fogalmazódott: a román tagozatokat vagy osztályokat létre *kell* hozni.

A gyakorlatban ez gyakran úgy történik, hogy ha egy-két román diák van, különböző eszközökkel „meggyőzik” a magyar szülőket, írassák gyermekeiket a létesítendő román osztályba, ami viszont néhány éven belül a magyar tagozat megszüntetését vonja maga után. Bár arra is van példa, hogy egyetlen román diákkal működik osztály. (Mint jelenleg Komandón, Kovászna megyében.)

Az utolsó (?) roham

Úgy tűnik, Ceaușescu elhatározta, hogy élete végéig megvalósítja az egységes, homogén nemzeti államot. Ennek következtében az eddig taktikusabb és kompenzációkkal „ellenkezelt” lépéseket egy egyértelműbb és nyíltabb frontális támadás váltotta fel.

Ennek ideológiai megalapozása a nyugati fasiszta (vasgárdista) román emigráció eszköztárából vétetett át. (Jellemző, hogy a mai román rezsim velük építette ki a legszorosabb kapcsolatokat.) A magyarelles lépések tömegbázisának megteremtésére nem csupán a negyvenes-ötvenes évek fordulójának nacionalista, az ötvenes évek revizionista vádját frissítették fel, hanem a korábbi idők „fasiszta” jelzőjét is.

Felelevenítették a hajdani irredenta román propaganda hagyományos téziseit, kiegészítve az „újabb kutatások eredményeivel”. Alapaxiómaként a – már a múlt században politikai dogmává merevült – dákoromán kontinuitás alapeszméje szolgál, mely szerint a román nép dák elődei révén már évezredek óta az általa ma is lakott területen él. A római uralom csak hozzáadott a már addig is fejlett civilizáció értékeihez. Az ide vándorló barbár magyar hordák leigázták a dákok és a rómaiak keveredéséből született őshonos román népet, és sok mindent átvettek annak kultúrájából. Az ezt követő évezredben elnyomták a románokat, és minden eszközzel magyarosítani igyekeztek őket.

A mai magyarok örökölték őseik gögös, nyughatatlan természetét, ma is uralomra törnek, és elszakítani igyekeznek Erdély ősi román földjét attól az országtól, melyhez lényegében mindig is tartozott. Jelenleg ezt kulturális igényeik hangoztatásával igyekeznek elérni. Kifelé jó arcot mutatnak, barátságról beszélnek, miközben csak az alkalmat várják, hogy hajdani gonosztetteik mintájára újból véres bosszút álljanak a románokon. Ezért létük veszélyt jelent a mai Románia számára. Törekvéseikben maguk mellett tudhatják a határon túli és nyugati „testvéreiket”, ezért velük fenntartott kapcsolataik is a román nemzet ellen irányulnak.

E propaganda égisze alatt tovább folyik a magyar kulturális élet felszámolása, az iskolák elrománosítása. A tanulási lehetőségek mesterséges korlátozásával, a szakmai előmenetel akadályozásával a romániai magyarokat egyfajta kiszolgáló néppé igyekeznek zülleszteni. Erdélyt elárasztják az Ókirályságból betelepítettek, s újabban nem csupán az értelmiségieket helyezik ki a Kárpátokon túli területekre, hanem a kétkézi munkásokat is.

Mindenki számára világos, hogy mindennek a magyarság megsemmisítése, beolvasztása, bármi áron való eltüntetése a célja. Mint kisebbség hivatalosan már nem is létezik: magyarul beszélő románoknak nyilvánítják őket.

Budapest, 1988. január

(Készült a Joó Rudolf által vezetett munkacsoport keretében, mely a Magyar Demokrata Fórum felkérésére helyzetösszegző tanulmányt készített annak 1988. március 6-i erdélyi tanácskozására. Az írás anyaga beolvadt ebbe a tanulmányba. – I. Jelentés a romániai magyar kisebbség helyzetéről, In: Jelentések a határokon túli magyar kisebbség helyzetéről, Medvetánc könyvek, Budapest, 1988. 57. o.)